ŽMONIŲ KNYGYNAS.

3-4 (19-20).

BAŽNYČIA ir KULTŪRA

Parašė

J. Dauboras.

SEINAI.

Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir B-vės spaustuvė.

1913.

„Žmonių Knygyno“ išleidimas.

№ 3—4 (19—20).

BAŽNYČIA ir KULTŪRA

Parašė

J. Daubaras.

SEINAI.
Laukaičio ir B-vės spaustuvėje.
1913.

NIHIL OBSTAT

Censor *R. Jałbrzykowski,*
Can. Cath.

№ 1116

IMPRIMATUR.

Seinis, die 19 Iulii 1913 a.

† **Antonius Eppus.**

L. S.

Kas tai yra kultūra?

Pirma, negu rašyti apie Bažnyčios nuopelnus, žmonių kultūros pakėlime reikia išaiškinti patį žodį, kas tai yra kultūra. Teisingas šio žodžio supratimas geriau išaiškįs dalyką, apie kurį manome rašyti ir pašalįs nesusipratimus. Taigi kas tai yra kultūra? Žodis „kultūra“ yra lotyniškas ir maž-daug reiškia, ką žodis „išdirbimas“. Tą žodį, išdirbimas—arba kultūra, galima dar dvejopai suprasti, arba darbą, kurio tikslas prirengti kokį-nors daiktą, ištobulinti, pagerinti, kad su juo jau galima būtų kas gera nuveikti, pavyzdin: turiu geležies, darau iš jos

gerą žagrę; arba žodyje kultūra galima suprasti tojo darbo pasekmės— gerą lauko išdirbimą ir gerus javus. Tikram nuodugniam supratimui, kas tai yra „kultūra“ — duosiu pavyzdį: Turiu įžėlusį, nuliesusį lauką, tąjį lauką puikiai išariu, indirbu, užmėžiu, išgrabiuoju ir po keletos metų turiu puikų lauką—javai net miela žiūrėti, kur pirma buvo tik piktažolės. Taip ir visa žmonija amžiais darbuodamosi visose srityse jausmų, proto, visuomenės ir politikos gyvenime, prieina prie didelio ištobulinimo širdies, jausmų, prie geresnio visuomenės sutvarkymo. Kada taip žmonės pakįla doriškai, susišvelnina jų jausmai, atsimaino pažiūros, tada tai visuomenė išleidžia ir geresnius įstatymus, ir kas pirma tik buvo pageidaujama, prie ko buvo tik eita, dabar, jau išleidus įstatymus, tie dalykai, tie norai pereina jau į žmonių priedermę. Pavyzdin, pakįla

mokslas, kad visi žmonės lygųs, toji mintis turi pasiekti žmonių, o bent didžiumos, protą, intikrinti ir tada valstija jau išleidžia įstatymą apie žmonių lygybę ir panaikina vergiją. Ir taip bųva viso žmonijos gyvenimo srityse: išpradžių pakįla naujos prakilnios mintįs, prasidengia nauji geresni žmonijai gyvenimo keliai ir kada žmonija pajunta priedermę eiti tais naujais keliais, tokis tai žmonijos stovis — tai stovis kultūros. Pavyzdin: ūkininkui nurodo kas-nors, ar patsai įsitikrina, kad ligšiol prastai vedė ūkį, sumano naują geresnį būdą, pelningesnį jam ir jisai pagal tai pradeda dirbti, tokis darbas—tai jau reiškia kultūros darbas.

Kultūra kultūrai nėra lygi, sakome: vokiečių kultūra augščiau stovi, rusų—žemiau; tai priklauso kaip katra tauta toli nužengė jausmų ir proto išsilavinime. Tautas vadiname ųekultūringomis, kaip Afrikos mu-

rinus, nes gyvena tartum laukiniai gyvuliai, nemoka laukų išdirbti, neturi įstatymų, valdosi papročiais, neturi nė knygų--tų vaisių žmogaus proto.

Kiekviena tauta skiriasi nuo kitos kalba, papročiais, pobūdžiu ir net skiriasi kūno ypatybėmis, sakysime, nežinodami ar kas žydas, ar vokietys, ar rusas, bet tik pažiūrėję į jį— įspėsime.

Tos ypaty`ės atsiliepia ir visame gyvenime, ir kįlant vienoje ar kitoje tautoje kultūrai jos savo didelę žymę palieka. Jausmingesnės, jautresnės širdies tautos, kįlant kultūroje visame jos gyvenime atsilieps tasai jautrumas ar į blogą ar į gerą pusę.

Kartais pasitaiko, kad kuri tauta taip pakįla augštai, apima ji visą visuomenę, pasieka ir perdirba širdis, atsižymi savo turinio platumu ir todel didelę intaką daro į šale gyvenančias tautas. Toji kartais intaka bųva taip didelė, kad svetima

žemos kultūros tauta perima nuo kultūringesnės tautos kalbą, papročius ir žųva, kaipo atskira tauta, susilieja, ar tartum sutirpsta svetimoje. Tasai susiliejimas, ar sutirpimas pasitaiko ir savu noru, pavyzdin Amerikoje visos ateinančios tautos amerikonizuojasi; bet sutirpsta, išnyksta ir prievarta, gudru darbu kultūringesnės tautos, kaip daugelis mažesnių slavų tautų, arba mūsų brolių lietuvių Prūsuose suvokietėjo.

Toksai išsižadėjimas savos kultūros, savo papročių, kalbos nėra žmonijai naudingas, bet net ir kenkia. Kiekviena tauta darbuodamasi pakelti savo kultūrą daug įneša tame darbe savotiškumo, daug ko nauja gali padaryti, išsižadėjus gi savo, susiliejus su kita, jau tos tautos keliais eina. Jeigu palygįsime visą pasaulį prie sodo, kuriame yra įvairių medžių: čiepytų ir nečiepytų — dykų, ir jeigu viena veisle įčiepysime

visus medžius, nes šiandie tą veislę išrasime geresne, tai neturėsime jau įvairių vaisių — nustos sodas savo gražumo, kur mesi akį, visur tie patįs medžiai. Ištikus ligai tos veislės medžiams, visas sodas žųva, o neturint kitų veislių, jas seniau panaikinus, jau nėra kuo pagelbėti, atgaivinti.

Kultūra gali turėti ir dideles ydas, savo silpnas puses, jeigu ji tik lavina, taip sakant, dalį žmogaus, arba rūpinasi tik vienu dalyku žmogaus ar žmonijos gyvenime reikalingu.

Jeigu tik kuri-nors tauta rūpįsis pakilti materijališkai, norės pralobti, į šį dalyką intemps visas savo jėgas, žinoma, pasieks savo tikslą: pakils ūkis, pramonija, pažiūrėjus į tokios tautos narį, matysime, kad sotus. Bet jeigu tik materijalė kultūra bus pakelta, dvasios, proto, jausmų kultūra pasiliks užmiršta —

tai tokia tauta su savo materijale kultūra žlugs. Nes praturtėdamas ir rūpindamasis patenkinti ypatingai savo geidulius, nevaldoma sustingusio proto ir neištobulintų jausmų, puls ligi žemiausiojo laipsnio doriškai ir tolyn ješkodama vis naujų šaltinių patenkinti savo išlepintų geidulių su visu įnirtimu puls ant silpnesniųjų, kad atėmus jiems viską ir sau paėmus.

Taip buvo su rymionais. Pas juos materijalinė kultūra pakilo kuoaugščiausia, praturtėję rymionai pasileido, ištvirko. Rymionų mintis nepakilo augštyn, jausmai atbuko ir nevaldomi proto, stumiami pagedusiais jausmais, smaugė silpnus, lupo mokesčius, derlingi laukai pavirto tyrais ir žlugo rymionai su vienpusiška materijale kultūra.

Kultūra turi apimti visą žmogų su jo dvasios ir kūno reikalais. Kultūra turi šviesti žmogaus protą, to-

bulinti jausmus, rūpintis patenkinti kūno reikalus ir kad duona, pinigas nebūtų žmogaus gyvenimo tikslu, bet padėtų žmogaus dvasiai kilti augštyn. Proto švietimui reikalingos mokyklos, gimnazijos, universitetai.

Šale to, keliant tautos kultūrą, reikia neužmiršti morališkumo, indiegti į žmonių širdis kas dora, kas nedora, kad kiekvienas žmogus pagal amžinųjų tiesų sutvarkytų savo gyvenimą ir pagal tų tiesų tvarkytųsi visa tauta tinkamais, dorais įstatymais ir tokiomis jau tiesomis sutvarkytų santykius su kaimyniškomis tautomis.

Žmogus jaučia ir reikalą dailės, tam tikslui turi tarnauti dailė visose savo šakose.

Raštija, mokslas, gyvenime morališkumas, valstijos įstatymai, valstijos sutvarkymas, dailė—tas viskas drauge duoda supratimą apie tautos

augštesnę ar žemesnę kultūrą. Ant tojo augštumo išsilavinimo protiško, doriško, pajautimo dailės turi pakilti kiekvienas tautos narys ir apimti visą tautą. Mat, gali kartais naudoties kultūros vaisiais tik vienas tautos luomas, sakysime, bajorija, jeigu jai tik bus adaros mokyklų durįs ir kiti dalykai keliantieji kultūrą, o liaudis bus atstumta nuo to.

Prie veiksnių kultūros žymiausią vietą užima religija. Kaip parodo viso pasaulio istorija, žmonija visad ješkojo ryšių su Dievu, Kuriame visa yra tiesa, dora ir dailė. Religijos visad ir visur pagal savo mokslo kėlė žmones doriškai, lavino, tobulino jausmus ir religija, kaipo rodanti amžiną tiesą, amžinus doros įstatymus, užima svarbiausią vietą kultūros veikime.

Kultūra turi tada stiprius pamatus, jei remiasi ant tiesos, ant amži-

nųjų doros įstatymų. Pasirėmus ji ant netiesos, turi kartą pulti. Ir juo toliau pasitraukia nuo tiesaus kelio, juo greičiau jai ateina žlugimas, jei laiku neatitinka tiesos ir neina pagal ją. Rymionai tikėjo į dievaičius, žmonių rankomis padarytus. Ant to tikėjimo rėmėsi ir jų dora. Kilus proto išsilavinimui prieita, kad tikėjimas į dievaičius melas; pranykus tam tikėjimui, griuvo doros pamatai, viršų gavo žmogaus pageidimai, ir patenkinimas jų pasirodė tikslu. Tada rymionų turtai ne tiktai nepadėjo jiems kilti augštyn, kelti savo kultūrą, bet įstūmė juos į pragaištį ir nuo galingos tautos pasiliko tik atminimai.

Kas gi tai galų-gale kultūra? Kultūra—tai gyvastis, veikimas, tai gyvas ir derlingas sutvarkymas visos žmonijos darbo.

Kaip augščiau sakiau, Bažnyčia intraukia į savo darbą ir mokslą ir

dailę ir visuomenės gyvenimui duoda pasekmingiausių paraginimų ir patvirtinimų. Todel šioje knygelėje ir pažiūrėsime, kiek Katalikų Bažnyčia prisidėjo prie mokslo, dailės, materijalinės gerovės, visuomenės sutvarkymo pakėlimo, ar ji nieko nenuveikė, o gal ir trukdė kultūros darbą.

Rašau „prisidėjo", nes Bažnyčios tiesioginis tikslas doros srytis, palaikyti žmogaus ryšius su Dievu ir pasiekti amžinąjį savo tikslą. Taigi pažiūrėsime ar Bažnyčia, rodydama į dangų, ar neatlieka ir kitų žmonijai naudingų darbų.

Vergija.

Labai gilioje senovėje nebuvo vergų. Vergų luomas atsirado tuomet, kada pradėta laukai dirbti. Vergų daugiausia duodavo karas. Pergalėtas kāre tautas pergalėtojai imdavo į nelaisvę ir turėdavo savo ponams dirbti laukuose ir namuose. Toksai vergas buvo tikra pono savastis, su kuria elgėsi, kaip norėjo. Ponas turėjo teisę savo vergus mušti ir užmušti, parduoti juos—ir vergas negalėjo niekam pasikųsti. Vergas pas savo poną stovėjo šale jo arklio ar kito gyvulio. Su vergėmis taip-pat daryta, kaip išmanyta.

Net rimtesnieji prieš Kristaus užgimimą galvočiai nepripažindavo

vergams nei dūšios, nei proto, nei širdies. Pamenama mums baudžiava, bet vergija buvo dar sunkesnė,

Nekartą vergai keldavo maištus, norėdami pasiliuoti nuo tų geležinių pančių, bet tai nepasisekdavo ir dar sunkiau kęsdavo nuo ponų po tokių maištų.

Vergų gi buvo didelis skaičius; Rymo valstijoje — apie 12 milijonų, liuosųjų rymiečių tik 4, 5 milijonai. Kartais tik vienas turtingas rymietis turėdavo jų po 20 tūkstančių.

Toks tai skaičius žmonių-gyvulių dejavo po rykštėmis ponų ir didžiausiai nuskriausti pasaulėje, be jokių teisių, ješkojo jie suraminimo girtuoklystėje ir paleistuvystėje. Didelio pono rymiečio namas — tai buvo namas ašarų, kraujo ir paleistuvystės. Taip buvo, taip vargo vergai ligi neatėjo į pasaulį Jėzus Kristus, ligi neapsakė Apaštalai pasauliui linksmą naujieną—Išganytojaus mokslą.

Bažnyčia pirmutinėje savo darbavimosi pradžioje apskelbė žmonių lygybę ir brolybę. Apaštalai skelbė, kad pas Dievą nėra nei pono, nei vergo—pas Jį visi lygųs.

Ir nuo pradžios Bažnyčios visad skelbiama mokslas apie žmonių lygybę ir brolybę. Jau šv. Povylas Apaštalas užtaria už Onezimą vergą. Onezimas vergas nuo savo savininko Filemono pabėgo į Rymą. Šv. Povylas, apkrikštijęs jį, rašo laišką pas Filemoną, ir-gi jau kataliką, kad šits nebaustų savo vergo, jam dovanotų ir priimtų ne kaipo vergą, bet kaipo savo brolį Kristuje. Kristaus mokslas šv. Povylo Apaštalo laiškas Filemonui padarė didelę intekmę pasaulyje ir jau stabmeldžiai, vakarykšti žiaurųs ponai su rykštėmis rankose, šiandien apkrikštyti, sodina vergus šale savęs ir vadina juos savo broliais — lygiais sau. Ir tuoj matome iš vergų kunigus, vyskupus

ir net keletas buvusiųjų vergų sėda ant šv. Petro sosto — išrinkta į popiežius.

Bažnyčia nereikalavo nuo katalikų, kad jie paliuosuotų vergus. Bažnyčia tik stengėsi atmainyti žmonių širdis, klaidingas nuomones, mokino ir liepė vergus pripažinti žmonėmis, lygiais visiems ir kaipo su lygiais, su žmonėmis, žmoniškai apsieiti.

Bet Bažnyčia patardavo turtingiems duoti liuosybę vergams, ir daugelis ypatingai prieš mirtį tūkstančiams vergų duodavo liuosybę.

Bažnyčia daug pastūmėjo vergijos pašalinimą pripažindama vergų šliūbus su laisvais. Stabmeldžiai rymiečiai vergų moterystės nepripažindavo.

Bažnyčia, pradėjus vergų paliuosavimą pirmuose savo gyvavimo amžiuose, varė tąjį darbą tolyn. Negalėjo taip didelį darbą atlikti greitu

laiku. Juk ir krikščionystė ne tuoj išsiplatino po visą pasaulį. Ligi tik visa Europa priėmė Kristaus mokslą, praėjo keturiolika šimtmečių, o pasaulyje dar ir šiandien darbuojasi misijonoriai ir liko dar darbui neišmatuojami plotai.

Bet niekad Bažnyčia neužmiršta Kristaus įsakymo apie lygybę ir brolybę. Popiežius Pelagijus II (578—590) uždraudžia prekiauti vergais žydams, nes šie tada, kaip dabar gyvomis prekėmis, nesąžiningai pirkliavo.

1198 m net šv. Feliksas įsteigė šv. Traicės vienuolyną, kurio tikslas rinkti aukas ir aukomis ir iš savo turtų pajamomis išpirkinėti vergus nuo mahometonų ir kitų nekrikščionių. Daugelis tų vienuolių ir patįs pamainydavo nelaisvius, užimdami jų vietas.

Kuomet atrasta Amerika, ispanai ir portugalai stengėsi vietinius gyventojus indijonus paversti savo

vergais. Bet Bažnyčia gynė indijonus nuo tokių nedorų sumanymų ir darbų. Ypatingai tokiu apginimu atsižymėjo kun. Las Casas. Šis indijonų globėjas net keliolika kartų atplaukė iš Amerikos į Ispaniją pas karalių užstodamas indijonus ir išgaudamas teises apginti nuo beširdžių išnaudotojų. Šiame darbe — apginimo indijonų nuo vergijos žymiai prisidėjo popiežiai Povylas III, Urbonas VIII ir Benediktas XIV.

Baisiausia vergų prekyba buvo Afrikoje: lig šios dienos dar visiškai nepanaikinta.

Pabaigoje net devyniolikto amžiaus prekyba vietiniais gyventojais murinais buvo didesnė, kaip pas mus gyvuliais. Pirkliai arabai, pasisamdę ginkluotus būrius vyrų po 200, pasileidžia į Afrikos vidurį, naktimis užpuola murinų sodžius, padega, pasipriešinančius išmuša, o kitus vyrus,

moteris, vaikus, apkalę geležiniais pančiais, veda į didesnius Afrikos miestus ir pardavinėja į tą pačią Afriką arba Aziją. Misijonoriai pasakoja kuodidžiausias baisenybes apie tai. Pirkliai veda surištus vergus, kartais ant virvės šimtus vergų sunertus per ausis, apkrautus prekėmis. Silpnesniuosius vergus murinus kelionėje užmuša. Arti miestų, kur parduodami vergai, guli visos vergų kaulų krūvos, nes tiek daug jų užmuša pirkliai, kad nė plėšrieji žvėrįs nesuspėja suėsti. Dar 30 metų atgal į 2 milijonu murinų sugaudavo Afrikoje pirkliai pardavimui.

Bažnyčios ir čia daug pasidarbuota. 1462 m. popiežius Pijus pasmerkė murinų prekybą. Misijonoriai pradėję lankyties Afrikoje, matė tą baisią prekybą vergais ir kovojo su ja. Penkioliktame amžiuje dominikonams pasisekė apkrikštyti Kongo valstijos gyventojus ir įvedus tenai

katalikų tikėjimą vergija panaikinta. Jau XVI amžiuje rašo, kad Kongo vergijos nebuvo.

Bet liko didžiausi Afrikos plotai. Misijonorių darbas Afrikoje be galo sunkus. Karštį, baisias vietinias ligas sunku išlaikyti Europos gyventojams. Misijonorius, jeigu išlaiko tenai 10—15 metų, tai jau daugiau nepragyvena.

Bet Apaštalų atsiranda, kurie nebijo mirties ir eina tenai skelbti Dievo Žodį. Misijonoriai, kiek galėdami, visada kovojo su murinų prekyba. Žinomi yra murinų geradariai palaimintas Petras Klaver, kun. Barreira, kuris įvairiais būdais paliuosuodavo murinus iš vergijos.

Bet atskirų žmonių darbas ne-ką galėjo įveikti, kada valstijos ne tiktai netrukdė tosios prekybos, bet, ypatingai anglai, padėjo. Pabaigoje devynioliktojo amžiaus didžiausią kovą pradėjo su murinų vergija kardinolas

Lavigerie. Tasai Afrikos arcivyskupas ilgai žiūrėjo į tas baisenybes. Didelės širdies vyskupas matė, kad jeigu taip tolyn eis kaimų deginimas ir vergų gaudymas, tai po keletos metų visa Afrika bus be gyventojų. Kardinolas Lavigerie atplaukė į Europą ir didžiausiuose miestuose viešuose susirinkimuose pasakojo apie vergų prekybos baisenybes, kvietė dėti pinigus, kad išpirkinėti vergus. Bet, girdi, pagalba pinigais nedaug ką padės, reikia organizuoti ginkluotus būrius kareivių, kurie gintų visas provincijas nuo žmogžudžių pirklių. Pasipylė aukos pinigais ir daugelis jaunimo plaukė į Afriką ginklu ginti juoduosius savo brolius. Daug gera padarė murinams buvusis popiežiaus aficierius Ioubert su dviem šimtais ginkluotų vyrų. Jisai kaip perkūnas užpuldavo ant pirklių ir atimdavo nuo jų vergus.

Dabar net yra tam tikros kata-

likų draugijos, kurios renka pinigus vergų išpirkimui.

Bažnyčios čia negalima kaltinti, kad ji neįstengė per 20 amžių panaikinti vergijos. Bažnyčia prievarta nieko nedaro, ji stengiasi intikrinti žmones, kad jie atmainytų kas yra negera. Juk jeigu prievarta naudotųsi, tai Bažnyčia turėtų apskelbti karą visiems eretikams, bedieviams, kardu gintis nuo visų nedorybių. Intikrinimo kelias tvirtas, bet reikalauja ilgų metų.

Kalbant apie vergiją Amerikoje ir Afrikoje, negalima užtylėti kiek lengvesnės vergijos mūsų baudžiavos. Baudžiauninkus vadinta vergučiais.

Lenkijoje ir Lietuvoje Bažnyčia, kiek galėjo, stengėsi palengvinti baudžiavos vargus. Nekartą vyskupai ir kunigai pakeldavo savo balsą, užstodami žmones. Nemanau rašyti apie baudžiavą Lenkijoje ir

Lietuvoje ir apie tai, kiek gera yra padariusi Bažnyčia žmonėms. Apie ką kita kalbu šioje trumpoje knygelėje ir tik paduodu trumputes žinias. Todel ir apie Bažnyčios nuopelnus, paduosiu tik keletą žinių, kad parodžius, jog Bažnyčia visad palaikydavo, užstodavo už teises vargšų ir statė juos lygiais su turtingais. Jau 1180 m. Lęčicoje susirinkę Lenkijos vyskupai užstoja už sodiečius ir štai ką nutaria: „Kas ūkininkus arba sodiečius ar javuose, ar kituose daiktuose prievarta, ar kitu nedoru, neteisingu būdu nuskriaustų, ar lieptų nuskriausti, tegul bus prakeiktas".

Septynioliktame amžiuje garsus pamokslininkas jėzujitas Petras Skarga savo pamoksluose Lenkijos ir Lietuvos ponams grasino Dievo teismu už baudžiauninkų prispaudimą. Štai jo žodžiai: „O anas kraujas, arba prakaitas gyvų pavaldinių ir baudžiauninkų, kuris nuolatos, be jokio

sustojimo liejasi, kokią bausmę rengia valstijai? Sakote patįs, kad nėra tokios kitos valstijos, kurioje būtų labiau prispausti artojai, kur galėtų bajorija turėti visas teises su baudžiauninkais; ir patįs matome ne tiktai dvarininkų, bet ir karaliaus baudžiauninkų baisų prispaudimą, nuo kurio niekas negali nei apginti, nei paliuosuoti. Inpykęs dvarininkas, ar karaliaus tarnas ne tiktai išplėš, ką vargšas turi, bet ir užmuš kada nori ir kaip nori. — Taip tai valstija savo pavaldinius, iš kurių mes visi gyvename, aprūpino!“ Ir toliau garsus jėzujitas grasina ponams Izaijaus žodžiais.

Daug man pačiam teko girdėti nuo senų žmonių, kaip kunigai pamoksluose bardavo beširdžius dvarininkus. G. parapijoje buvo be galo žiaurus dvarininkas savo baudžiauninkams. Prigėrė jo sūnus. Pamokslininkas laidojant tąjį sūnų taip pra-

kalbėjo: „Prigėrė sūnus ne upėje, bet žmonių ašarose!"

Baudžiava Lenkijoje nors kai-kurie lenkų istorikai rašo, būk nebuvusi taip sunki, kaip kitur, bet po teisybei vargu kur buvo taip sunki. Bažnyčiai sunku buvo kas padaryti; darė, ką galėjo. Lenkijos valdžia buvo ponų rankose, ir šie turėjo tokią valdžią, kokios ponija niekad neturėjo visame pasaulyje.

Ypatingai toji baisioji baudžiava pablogėjo, kada, atsiradus Liuterio tikėjimui, susilpnėjo ponų tikėjimas ir jų didžiuma tik-ką skaitėsi katalikais. Į tokius Bažnyčia intekmės padaryti negalėjo.

Lenkijoje ir Lietuvoje ir bažnyčioms, turinčioms dvarus, žmonės eidavo baudžiavą. Bet baudžiava buvo čia lengva. Į dvarą baudžiauninkai eidavo kas savaitė baudžiavos keturias dienas, į klebonų dvarus dvi dieni. Kaip dabar, taip ir tada

nebuvo lengviau kur tarnauti, kaip klebonijoje.

Katalikų Bažnyčia ne tiktai rūpinosi sulyginti žmones teisėse, šalino vergiją, bet neužmiršo ir to, kad žmogui,nors ir laisvam, turinčiam lygias teises, reikia duonos. Apie savastį buvo ilgus amžius įsigalėjusi nuomonė, kad savininkas su savo turtu ar laukais, ar gyvuliais ką nori gali daryti: nori sėja laukus, nori ne, nori naikina savo judinamąjį turtą, nori ne; iš valdymo savo turtų savininkas jokios atsakomybės prieš visuomenę neturi. Pagal Bažnyčios mokslo kitaip: visų turtų savininkas — Dievas, žmogus tik gali jais naudoties, bet naudoties taip, kad visuomenei skriaudos nebūtų. Pagal to mokslo dvarininkai neturi teisės apleisti savo laukus, palikti juos dirvonais, nes tuomet darbininkai neturėtų pelno ir duonos. Einant toliau savininkas neturi

teisės esant daugeliui darbininkų, juos išnaudoti ir mokėti už darbą tiek, kad neužtektų doram pragyvenimui jo ir jojo šeimynos. Tasai Bažnyčios mokslas apie savastį nekilo šiomis dienomis, bet jau tryliktame amžiuje apie tai plačiai rašo šv. Tomas Akvinietis. Tasai mokslas—tai mokslas Evangelijos. Apie darbininkų užmokestį aiškiai tą mokslą išdėstė Leonas XIII savo neužmirštamoje enciklikoje „Rerum novarum“.

Tąjį mokslą apie savastį Popiežiai, kur galėjo, vykino ir gyveniman.

Penkioliktame amžiuje, kuomet Bažnyčios valstijoje daugelis savininkų apleido laukus, pavertė į ganevas, popiežius Sikstas IV leido visiems naudoties ir dirbti trečiadalį apleistųjų laukų, nežiūrint kam jie prigulėtų ar pasauliniems žmonėms, ar bažnyčioms, ar vienuolynams. Darbą popiežiaus Sikstaus varė toliau

Julijus II ir Klemensas VII, nors reikėjo kovoti su didžturčiais.

Popiežiai gynė ypatingai savo valstijoje nuo išnaudojimų didžturčių įsiskolinuosius ūkininkus, uždrauzdami už skolas parduoti jaučius ir žemės dirbimo įrankius.

Kiek pasidarbuota Bažnyčios užstojime bėdinųjų negalima trumpoje knygelėje visa ko parašyti. Šie keli bruožiai užtenka prirodymui, kad Bažnyčia visad vykino Jėzaus Kristaus mokslą, kuris glaudė prie savęs mažutėlius ir alkanus maitino duona.

Šiandien daugelio kalbama apie žmonių lygybę, tartum jie ką naujo sumanė, ką nežinomo išrado. Nereikia geresnės lygybės, kokios mus išmokino Išganytojas. Jisai pasakė, kad visi žmonės—tai Dievo vaikai, broliai tarpu savęs. Jisai išrinko Apaštalus iš bėdinų, ir tie bėdini žuvininkai valdė galiūnus, vergai liko popiežiais; žemos kilmės užima

popiežių sostus ir tie, kurie mažumoje ganė gyvulius, likę popiežiais, gano karalius, didžturčius ir glaudžia prie savęs mažutėlius. Kur Kristaus mokslas pasiekė, tenai ir lygybė, lygios teisės visiems pamaži, drauge su įsitikrinimais buvo vykinamos ir dabar tasai darbas eina tolyn.

Šiandien girties su mokslu apie lygybę žmonių, kaipo su kokia naujiena—tai tikri juokai, ką jau pašiepė seniai dainius Mickevičius. Jam gyvenant ir rašant ir girtasi lygybe. Jisai savo raštuose pajuokia tai,—girdi, jau seniai mūsų tėvukams kunigai skelbė apie žmonių lygybę ir brolybę.

Pirmutinis Jėzus Kristus apskelbė pasauliui apie žmonių lygybę, brolybę ir liuosybę, Bažnyčia gi tąjį mokslą vykino ir vykina: jeigu šiandien žmonės vargšai turi kokių teisių lygybę, tai Bažnyčios nuopelnai.

Gailestingumas.

Apaštalai, sekdami gailestingojo Mokytojo pavyzdį, ragino krikščionis neužmiršti bėdinųjų. Šv. Povylas Apaštalas renka aukas, dėkoja už jas ir dalina bėdiniems. Apaštalai, neturėdami laiko užsiimti ligoniais dalyti jiems išmaldas, išrenka sau į pagalbą septynis dijakonus, ir šie rūpinasi bėdinais. Bažnyčios persekiojimo metais krikščionįs, sulindę į katakumbas, suneša valgių ir čia turtingi su bėdinais susėdę drauge valgo. Pirmuose amžiuose turtingi krikščionįs šventadieniais atnešdavo į bažnyčią aukas ir vyskupai, ir kunigai paskui dalindavo bėdiniems. Altoriaus tarnai dalindavo aukas į

tris dalis: viena dalis bažnyčios išlaikymui—antra tarnų, trečia—bėdiniems.

Bažnyčia pradžoje ketvirtojo amžiaus, gavus liuosybę, pradėjo steigti prieglaudas mažiems apleistiems vaikams ir našlaičiams, ligonbučius ligoniams, prieglaudas keleiviams ir seneliams. Visos tokios prieglaudos buvo žinioje ar globoje Bažnyčios. To visa stabmeldžiai nežinojo ir bėdini arba mirdavo iš bado, arba užmušdavo juos, arba patįs užsimušdavo.

Prieglaudų steigimas visiems nelaimingiems buvo įvedamas visur, kur tiktai pasiekė Jėzaus, maitinančio alkanas minias, mokslas.

Kur kiek nuveikta gailestingumo srityje pasaulyje negalima šito visa surašyti, reikėtų kiekvieną amžių imti skyrium ir prirašyti storas knygas. Čia tik paminėsiu apie gailestingumo darbus Lietuvoje.

Pradžioje XVI amžiaus kanauninkas Martynas Vilniuje prie katedros įsteigia ligonbutį vardu Marijos Magdalenos moterims. Jo gražų pavyzdį paseka kunigai ir vienuoliai ir prie vienuolynų ir parapijų steigia jie prieglaudas. Tame-pat amžiuje įsteigtas kun. Visockio ligonbutis šv. Lozoriaus prie šv. Stepono bažnyčios; 1635 m. Bonifratrų ligonbutis prie šv. Kryžiaus bažnyčios, ir daugelis kitų ligonbučių įsteigtų ir išlaikomų užrašais pasaulinių žmonių.

Vilniuje jėzujitai įsteigė skolinamąją kasą, kur gaudavo bėdini pasiskolinti pinigų be nuošimčių, ir aptieką bėdiniems.

Žemaičių dijecezijos vyskupas Tiškevičius 1748 m. įsteigia bepročių ligonbutį 60 ligonių ir padaro išlaikymui jo gausius užrašus. Apie kitus įsteigtus ligonbučius Žemaičių vyskupijoje nekalbu, nors tame steigime nekuo kitu vadovavosi įsteigėjai, kaip

krikščioniška meile, juk ir patįs ligonbučių vardai apie tai kalba: Šv. Dvasios, šv. Jurgio, šv. Simono ligonbučiai.

Ligonių priežiūrai turime mes savo Bažnyčioje ir daug vienuolynų vyrų ir moterų. XI amžiuje įsteigtas vienuolynas šv. Antano ligonbučių broliai. XII amžiuje Lozoriaus brolių vienuolynas. XVI amžiuje įsteigtas Šv. Traicės vienuolynas, kurio tikslas šelpti keleivius. 1650 m. Ryme šitas vienuolynas priglaudė keleivių 334.000, o 1720 m.—382.000.

XVI įsteigtas Teatinų vienuolynas, kurie taip-gi šale kitų darbų užsiėmė ir ligoniais. Tame-pat amžiuje įsteigtas vienuolynas Domaskų. Šie vienuoliai užsiėmė našlaičių auklėjimu.

XVII šv. Pranciškus Salezas įsteigė moterų vienuolyną, salezijonėmis vadinamas, kurių ypatingas tikslas—ligonių priežiūra.

XVII gavo pradžią gailestingųjų

seserų vienuolynai, kuriuos įsteigė šv. Vincentas a Paulio; seserų tikslas—ligonbučių priežiūra ir pamestųjų vaikų auginimas.

XV amžiuje šv. Jonas įsteigė bonifratrų vienuolyną, kurie šale kitų prižadų prisiekia dovanai globoti ligonius.

Kiekviena vienuolija platinosi po visas šalis ir gelbėjo žmones ligoje ir nelaimėje.

Kam teko ir dabar būti ligonbutyje, kur esti ar gailestingos seserįs, ar bonifratrai, tai gerai žino, kiek daug tenai ligonis randa širdies, kiek mato kantrybės ir kaip rūpestingą turi globą!

Neįstabu, kad ir šiandien didžiausi bedieviai, vienuolynų persekiotojai, kaip toksai buvusis Prancūzijos ministerių pirmininkas Combes, susirgęs parsikvietė prižiūrėti jį lgoje vienuolę.

Bažnyčios geriausieji sūnųs ir

dukterįs ne tiktai rūpinosi žmonių vargais, bet tai atlikdavo ir atlieka kaip niekas negali pataikinti. Krikščioniškoji meilė duoda tiems, žmonijos geradariams, ir kantrybę, ir pasišventimą, ir darbo atlikimą su meilės šiluma.

Gali kas pasakyti, kad ne visur ligonbučiuose tarnauja vienuoliai ar vinuolės, o vienok gerai esama. Taigi kad kas matė tvarką ligonbučių, patarnaujamų ir išlaikomų vienuolių, tas neras nei tokio švarumo, nei tokios globos pasaulinių žmonių aptarnaujamus. Reikia priminti ir tai, kad vienuoliai daugelį ligonių ligina dovanai ir patįs išsilaiko aukomis arba darbu ir pelnu vienuolių.

Šale ligonbučių vienuolynai ir klebonijos buvo prieglaudomis pavargėlių. Kuomet Anglijoje Elžbieta biauriausiai persekiojo katalikus: uždarė vienuolynus, atėmė jiems turtus — pilna Anglijoje pasirodė elgetų. Be-

širdė Elžbieta, gindamosi nuo jų, liepė elgetaujantiems nukirsti rankas; bet tikrųjų bėdinųjų tokiais persekiojimais nepanaikįsi, ir Anglija šiandien turi kas metais sudėti didelius pinigus elgetų išlaikymui. Pakol buvo Anglijoje vienuolynai, jie maitino elgetas, ir ar jų yra ir kiek — niekas nežinojo.

Taip buvo ir kitose valstijose: prie vienuolynų bėdini rasdavo prieglaudą ir visi nelaimingi išlaikymą.

Toliau, tuos gailestingumo darbus pradėjo atlikdinėti vienuoliai ir vienuolės kitaip. Vienuolynai pasidalijo darbą: vieni tiktai Dievą garbibino, kiti siuntė savo vienuolius į stabmeldžių šalis skelbti Jėzaus Evangeliją, treti steigė mokyklas ir mokino vaikus, ketvirti rūpinosi ligoniais, apleistais vaikais ir seneliais, kaip seserįs ir broliai šv. Kryžiaus. Seserįs šv. Kryžiaus, Meilės seserįs prižiūrinčios ligonbučius ligonių ir

bepročių. Kitos regulos Meilės seserįs, turinčios savo priežiūroje apie 6000 ligonių. Meilės seserįs ir krikščioniškojo auklėjimo seserįs turi įsteigę į 150 ligonbučių, 6 ligonbučius bepročiams ir į 50 mokyklų ir pensionatų nebyliams. Meilės seserįs Švč. M. P. prižiūri 5000 ligonių, seserįs bėdinojo Kūdikėlio Jėzaus aptarnauja apie 100 ligonbučių, ir bus į du šimtu dar vienuolijų vyrų ir moterų, po keliasdešimtįs kiekvienos vienuolijų, kurie rūpinasi nelaimingais ne tiktai Europoje, Amerikoje, bet ir Afrikoje murinų tarpe ir Azijoje kiniečių ir indijiečių tarpe.

Nė viena didžiausioji valstija, nė vienas tikėjimas pasaulyje negali pasigirti taip gailestingais darbais, kaip Katalikų Bažnyčia.

Reikia pridėti ir tai, kad niekur nerasi taip rūpestingos priežiūros, kaip vienuolių ligonbučiuose. Kam teko būti, kiekvienas su didžiausiu

pagyrimu atsišaukia apie ligonbučių švarumą, vienuolių kantrybę ir rūpestingą priežiūrą. Geriausiai apmokėta tarnaitė nepadarys, ką padaro širdįs prisiekusios Dievui tarnauti nelaimingiems, visą gyvenimą būti geru Samaritonu.

Gali pakilti klausimas, kodel gi dabar pas mus klebonijos neišlaiko elgetų? Kuomet vienuolynai ir bažnyčios valdė turtus, tuomet ir buvo tai galima ir Bažnyčia prižiūrėjo, kad iš tų turtų pelnas būtų tinkamai sunaudotas labdaringiems tikslams ir mokykloms. Dabar gi valstijos atėmė bažnyčioms turtus, ir būtų nedora šiandien ko panašaus reikalauti. Kas gali reikalauti nuo žmogaus, iš kurio atimta viskas, kad jisai šelptų vargšus? Juk ir šiandien rasime daugelį klebonų, kurie išlaiko špitolėse po keletą bėdinų, apie ką nė parapija nežino.

Ką šiandien valstijos ligonius ir

vargšus aprūpina darbininkų apdraudimu ir šelpiamomis kasomis, tai seniau, kada Bažnyčia nebuvo apiplėšta, tai atlikdavo be jokių apdraudimų.

Bet jokios kasos, joki apdraudimai nepanaikįs visų vargų ir krikščioniškas gailestingumas kaip turėjo, taip ir turės visados darbo, visados užteks jam šluostyti žmonių ašarų.

Moteriškės pakėlimas.

Kas pakėlė moteriškę? Kas iš vergės padarė ją vyro drauge, vyrui lygia? Senovėje prieš Kristaus užgimimą moteriškė buvo vyro tarnaitė, vergė. Jeigu buvo Graikijoje ir Rymo valstijoje kiek geresnės moteriškės sąlygos, tai prieš Išganytojaus atėjimą, jos garbė puolė, su paniekinimu į ją žiūrėta, geteros-paleistuvės svarbesnę vietą užėmė visuomenėje, kaip vyrų žmonos. Nepripažinta joms tada nei dūšios, nei proto. Ir dabar, kur tiktai Kristaus mokslas nepasiekė, tenai moteriškė vyro vergė, sunkiausi darbai juja atliekami.

Kur išpažįstamas Mahometo mokslas, moteriškė vargsta haremuose, eunuchų, tarnų savo pono, valdoma. Juk rodosi Turkijos sultonus negalima vadinti tamsuoliais, o vienok toksai Abdul-Hamidas su savo pačiomis biauriau elgiasi, kaip mes su šunimis. Afrikoje karaliukai turi haremuose pačių šimtus ir po tūkstantį. Misijonoriai pasakoja, kad nėra dienos, kurioje karaliuko tarnai nenugalabintų prasikaltusios mažiausiuose daiktuose savo pačios. Mirus karaliukui, užmuša jų į 40 ir jų krauju laisto grabą numirusiojo.

Jėzus Kristus atmainė pažiūrą į moteriškę, Jisai sulygino ją su vyru. Švenčiausioji Panelė, Dievo Motina, viso pasaulio gerbiama ir mylima, pastatė moteriškę tinkamoje jai vietoje. Kaip gali krikščionis žeminti moterį kaipo moteriškę ir kelti rankas į Švenčiausią Panelę?! Jėzus Kristus liepė vyrui mylėti savo žmoną

ir ne bet-kaip mylėti, bet kaip Jisai mylėjo savo Bažnyčią, liepė mylėti savo žmoną, kaip pats save. Bažnynyčia visados pildė ir skelbė tą mokslą. Paimkime moterystės priesaiką. Vyras žmonai, žmona vyrui prisiekia meilę ir ištikimybę ir prisiekia vienas kito lig mirties neapleisti.

Bažnyčia lygiai gerbia šventuosius, kaip ir šventasias, o visų Šventųjų Karalienė—Švenčiausoji Panelė. Pirmuose amžiuose jau didžioje pagarboje laikomos šventos moterįs ir Bažnyčios Šv. Tėvai su didžiausia pagarba atsišaukia apie savo šventas motinas.

Kur pasiekia Kristaus mokslas, tenai moteriškė atsistoja šale vyro ne kaipo vergė, bet kaipo lygi draugė, šeimynos motina, šeimynos ugnis.

Bažnyčia už moteriškės teises kovojo ir saugojo ją nuo pažeminimo.

Už moterystės sakramento priesaikos pildymą nekartą išsižadėjo ir tūkstančių katalikų, bet neleido mindžioti kojomis jos teises. Žinomas gerai pasielgimas popiežių su Henriku VIII, Anglijos karaliumi, kuriam neleista pamesti savo žmonos ir vesti kitą, nors per tai visos Anglijos katalikų nustota.

Bažnyčiai pakėlus moteriškę, gavo ji ir lygias teises valstijų įstatymuose. Jai atsidarė mokyklų duris ir popiežiai jau XV amžiuje leidžia moterims užimti net universitetų katedras. Ką popiežiai leido XV amžiuje, to šiandien XX amžiuje moterims ne visur valstijos pripažįsta.

Viduriniuose amžiuose, ypatingai tryliktame ir keturioliktame amžiuje moteriškės garbinimas perėjo net ribas, karžygiai del savo numylėtos atlikdavo sunkiausius ir pavojingiausius karo darbus, trubadūriai apdainavo moterišką tūkstančiais dainų.

Taigi matome, kad Bažnyčia nuo pirmos savo gyvavimo pradžios kėlė nužemintus, lygino žmones ir amžiais kovojo ir kovoja už žmonių lygybę ir brolybę.

Misijos.

Jėzus Kristus įsakė savo Apaštalams: „Eikite ir mokykite visas gimines“. Paklusnųs Apaštalai ir po Apaštalų Katalikų Bažnyčia pildo tą savo Mokytojaus įsakymą lig šios dienos.

Tūkstantį su viršum metų misijonoriai dirbo lig įsėjo ir prigydė Kristaus mokslą Europoje.

Katalikų Bažnyčia, pabaigus su Europa, ištiesė savo pilną malonių ranką į Aziją, Afriką, Ameriką, Australiją ir į tolimiausias vandenynų salas. Kur niekas nenuėjo, kur ir baisu eiti žmogui, misijonorius tik su ginklu-kryžium eina į baisiausius

žmones, į žmogėdras ir tenai sėja Kristaus sėklą.

Kaip tai yra sunkus darbas, darbas paprastam žmogeliui nepakeliamas: eiti į svetimas šalis, eiti vienam į nežinomus laukinius žmones, skelbti naują mokslą, išrodinėti klaidas, sukelti prieš save stabmeldžių dvasiškius, darbuoties dažnai vienam, toli nuo draugų, nuo savų žmonių, su kuriais galėtum pasikalbėti, pasitarti. Atsiminkime ir tai, kad misijonoriai, ar šiaip jau Europos gyventojai randa Afrikoje, Azijoje visiškai kitokį orą, Europos gyventojams sunkiai pakenčiamą. Europietis tenai nepagyvena ilgiau, kaip 15, 20 metų. Daugybę kunigų-misijonorių ligos ir oras paguldo į grabą, bet nemažą jų skaičių stabmeldžiai ir nukankina. Drąsiai galima pavadinti visus misijonorius kentėtojais, nes sunkiausiai vargsta platindami Kristaus mokslą per visą savo gyvenimą.

Tiesa, ir kitų tikėjimų yra misijonorių, bet tie gerai aprūpinti pinigais, pasirenka darbą kur lengviau, kur-gi didesnis pavojus gręsia gyvasčiai, tenai tik randame katalikų kunigus. Todel ir protestantai su didžiausiu pasigėrėjimu rašo apie mūsų katalikų misijonorius ir rodo į juos, kaipo į pavyzdį, kaip reikia darbuoties, ar geriau kaip galima dirbti.

Kokia nauda iš misijų? Žinoma, pirmutinis tikslas ir misijonorių darbo nauda, tai platinimas Kristaus mokslo. Bet šale tos naudos pasiekiama tuo darbu ir daug ko kita. Mažo supratimo apie dorą Afrikos murinai ir Azijos kiniečiai ir indijonai gauna gražiausius doros įstatymus, ant kurių susitvėrė galingos Europos viešpatijos.

Pamatę stabmeldžiai klaidą dievaičių, gyvulių garbinimo, pradeda jie garbinti vieną Dievą. Intikėję

Kristų tie tamsųs stabmeldžiai ineina į didžiausią Kristaus krikščionių šeimyną. Inėję į tą šeimyną naudojasi ir vaisiais, darbais tos visos šeimynos.

Misijonoriai ne tiktai mokina tikėjimo dalykų, bet kaip Kristus vaikščiojo po Galilėją, mokindamas ir gerai darydamas, taip ir Jo apaštalai-misijonoriai gydo tamsių tautų aklybę, steigdami jiems mokyklas, mokindami juos rašyti, skaitliuoti, amatų, lauko darbo. Kaip parodo statistikos žinios, beveik kiek yra misijonorių, tiek yra ir mokyklų Gailestingos seserįs ir misijonoriai, susipažindinę su medicinos mokslu, išlaiko ir ligonbučius ir gydo tas tamsias nelaimingas tautas. Prižiūri jie ir raupuotus, kurių kūnas gabalais pųva ir krinta ir patįs, užsikrėtę ta baisiaja liga, miršta.

Kaip Europos gyventojus vokiečius, lenkus, lietuvius ir kitus vie-

nuoliai išmokino arti laukus, taip ir dabar Afrikoje ir tolimose vandenynų salose misijonoriai platina visa, kas gera, platina ir Dievo garbę ir mažina vargus, šluosto ašaras tų vargšų tamsuolių.

Kaipo misijonorių darbo pavyzdį paduosiu žinių iš jų darbavimosi Pietinėje Afrikoje Vokietijos kolonijose. Vokietijos valdžia tenai turi tik 100 mokyklų su 7000 mokinių, misijonoriai per 3000 mokyklų su 160.000 mokinių. Misijonoriai ne tiktai savo mokinius mokina tikėjimo, bet ir skaityti, rašyti, skaitliuoti, kaip paprastai pradinėse mokyklose. Šale tų mokslų prie kiekvienos mokyklos mokinami vaikai rankų darbų, amatų. Misijonoriai kai-kur įsteigia ir vidutines mokyklas--gimnazijas, o net ir augštasias—universitetus; jėzujitai Japonijoje išlaiko universitetą. Šale mokinimo išlaiko ir jie prieglaudas našlaičiams. Tų

kunigų taip yra gražiai, rūpestingai ir naudingai vedamas darbas kultūros kėlimo tarpe Afrikos ir Azijos tamsuolių, kad net protestantai ragina dėti aukas misijoms.

Nekalbu plačiau apie tai, kiek misijonoriai pasidarbavo mokslui išleizdami Azijos ir Afrikos kalbų žodynus, žemlapius, aprašymus apie tų gyventojų papročius ir tų šalių gamtą.

Kaip skaitėte pirmiau apie vergiją, matėme, kad misijonoriai tikri tų tamsuolių užtarytojai ir globėjai nuo įvairių išnaudotojų pirklių.

Taip tai misijonariai—tai pirmutiniai visad buvo ir yra skelbėjai linksmų naujienų Evangelijos ir pirmutiniai kultūros sodauninkai, čiepinantieji Europos kultūros sėklą į dykus Afrikos ir Azijos gyventojų medelius. Jeigu Katalikų Bažnyčia tose šalyse pridaiginus Kristaus mokslą ir pirmutinė uždėjus kultūros

pamatus jau toliau ir nieko neveiktų apšvietimo pakėlimui, tai visados jai būtų didžiausia garbė ir nuopelnai. Sunkiausias darbas—iš kelmynų padaryti lauką, išlupti kelmus, išgrabinėti, išarti ir užsėti.

Baigdamas turiu dar pažymėti, kad kitų tikėjimų misijonoriai toli negali pavyti darbe ir ištęsėti, kaip dirba ir dirba naudingai misijose katalikų kunigai.

Mokyklos ir mokslas.

Mokslas ir mokyklos prieš Kristaus užgimimą prieinamos turtingiems, platinanties krikščionystei, atsidaro ir bėdiniems. Jau II amžiuje randame ženklus apie pradinių katalikų mokyklų įsteigimą Edesoje, Antijochijoje, Aleksandrijoje, Ryme ir Milane.

Bet toliau, kaip visas gyvenimas Europoje apmirė, taip buvo ir su mokslu ir mokyklomis. Europą užplūdo laukiniai gunnai ir kitos tamsios Azijos tautos. Kaip amaras, užliejęs Europą, naikino viską, ką tiktai rado rymionų mokslo, kultūros palikta. Knygos ir raštai būtų žlugę, kad ne Katalikų Bažnyčia.

Kunigai ir vienuoliai rūpestingai rinko ir saugojo senovės raštus, senovės paminklus ir krovė juos į vienuolynų ir bažnyčių knygynus. Vienuoliai, norėdami susipažindinti su senovės raštais, perrašinėjo juos. Darbas tai buvo didelis ir sunkus. Nekartą vieno rašytojo raštus perrašinėjo vienuolis 30—40 metų ir daugiau nieko nenuveikęs mirdavo, nepalikęs nė atminties apie save.

Senovės raštų perrašinėjimas reikalavo ne tiktai sunkaus nuobodaus darbo, bet ir mokslo. Senovės raštai rašyti lotynų, grekų, hebrajų, sirų ir arabų kalbomis; todel mokytasi tų kalbų, kad galima būtų skaityti ir suprasti tomis kalbomis rašytus raštus. Tais mokslo darbais užsiimdavo vienuolynai ir tai ne tiktai vien dvasiškais mokslais, bet ir pasauliniais. Toksai palaimintas Beda anglas VII amžiuje parašė 145 veikalus iš filosofijos, archeologijos,

istorijos, kalbų mokslo, fizikos ir matematikos. Protestantas anglas Macaulay štai ką rašo apie tų laikų vienuolynus: „Be dvejojimo didelės vertės ir naudos buvo vienuolynai tamsybės laikais. Vienuolyno mūruose mokslo vyrai rasdavo prieglaudą. Tenai vienas vienuolis perrašinėjo Virgilijaus „Eneidą“, kitas mąstė apie filosofo Aristoteliaus raštus, trečias paišino, gražino knygas gražiais paveikslais, kiti tyrinėjo augmenis ir mineralus. Kad ne vienuolynai, esantieji tamsių sodžių ir bajorų pilių tarpe, Europos visuomenė būtų išrodžius, kaip dykų žvėrių gauja“.

Kada Kristaus mokslas pasiekė didesnes ir galingesnes Europos tautas, tada tai jau ir buvo galima pradėti darbas apie liaudies mokinimą. Prancūzijos karalius Karolius Didysis, vyskupų ir kunigų paragintas, rūpinosi, kad klebonai mokytų liaudį,

steigtų mokyklas. Štai kokį išleido paliepimą tasai karalius: „Klebonai turi sodžiuose ir miestuose išlaikyti mokyklas; jeigu kas katalikų panorėtų pavesti jiems mokyti vaikus, tegul juos su meile priima, o neatstumia. Už mokslą negalima reikalauti užmokesčio, tik galima priimti nuo tėvų tai, ką tėvai iš dėkingumo duotų". Iš tų laikų, reikia paminėti, kad tai buvo IX amžiuje, vieno vyskupo užrašuose rasta, kad jisai lankydamas savo dijeceziją Bavarijoje ragino tėvus leisti į mokyklas vaikus. Reiškia tad, kad tuomet mokyklų būta ir būta daug.

XII amžiuje jau mokyklų klausimas pakeltus net visuotiname XI (1159—1181) vyskupų susirinkime ir štai kas tada nutarta: „Kadangi Dievo Bažnyčia turi rūpinties kaip kūno, taip ir dūšios neturtingųjų vaikų reikalais, kaip gerai motinai pridera, todel, kad bėdini vaikai, ne-

galinti tikėties savo tėvų palaikymo, nepasiliktų be skaitymo mokslo, prie kiekvienos katedros bažnyčios, mokytojui, mokinančiam klierikus ir bėdinus mokinius, duoti užtenkamą išlaikymą, kad mokytojas nejaustų vargo, o mokinys turėtų liuosą kelią mokyties. Taipogi ir prie kitų bažnyčių ir vienuolynų apie tai reikia pasirūpinti. Už leidimą mokyti uždraustą kokį-nors imti mokėtų. Drauge negalima drausti mokyti kokiam-nors prašančiam doram žmogui. Kas šitam nutarimui prasižengtų, nustos visų bažnytinių pajamų".

Po keliolikos metų popiežius Inocentas III pirmutinis gal ištarė tuos žodžius, kuriuos šiandien plačiai girdime ir kuriuos norima įvykinti gyvenime „Apšvietimas visiems".

Kunigai ir vienuoliai, popiežių ir vyskupų raginami, steigė ir išlaikė mokyklas ir jau viduriniuose amžiuose ne tiktai buvo mokyklos prie

katedrų, bažnyčių ir vienuolynų, bet ir sodžiuose. Kad tų mokyklų būta gana daug, geriausia prirodo tai, kiek buvo tais amžiais universitetų ir kiek juose mokinosi studentų, apie ką bus toliau kalbėta.

Jeigu tų amžių mokyklos daug žemiau stovėjo už dabartines, tai reikia atsiminti, kad jau perėjo po to šeši amžiai, 600 metų. Per tiek laiko daug kas buvo galima pagerinti, daug visame toliau nužengta. Juk nemaža sunkenybė buvo ta viena, kad nežinota tada spaudos, reikėjo mokinties iš perrašytų knygų. Šeši amžiai praėjo, o vienok ir dabar dar gerinami mokyklos rankvedžiai. Tokioje net Šveicarijoje garsinami konkursai pradinių mokyklų elementoriams ir gal už keletos amžių dabar giriamus elementorius mokytojai pajuoks.

Bažnyčia ir tada stengėsi kiek galima pakelti mokyklas, ne tiktai

kad jų būtų daugiau, mokslas būtų prieinamas visiems, bet ir kad jose mokslą pakelti.

XVII amžiuje šv. Benediktas de la Salle ypatingai pasidarbavo mokyklų reikaluose. Šisai Šventasis steigė mokyklas ir—bėdinus vaikus mokino dovanai. Mokyti vaikus įsteigė tam tikrą ir vienuoliją „Brolių krikščionių mokyklų". Daugelis klebonų maldavo atsiųsti pas juos nors po vieną tokį brolį mokyti vaikus. Prašymų buvo daug, Šventasis gi neturėjo tiek brolių ir nenorėjo leisti vienuolius po vieną į kaimus, kad, likę vieni, nenustotų pamaldumo dvasios. Todel Šventasis Reimse įsteigė *pirmutinę pasaulyje mokytojų seminariją*, kurios tikslas pirengti mokykloms pasaulinius mokytojus. Toje seminarijoje rengėsi į mokytojus vaikinai, o į vienuolių mokyklas eidavo praktikuoti. Todel Šventas Benediktas pirmutinis davė

pradžią mokytojų seminarijoms ir jisai tikras yra mokytojų ir pradinių mokyklų globėjas.

Šitasai Šventasis davė pradžią ir naujam būdui vaikų mokinimo, kurio ir šiandien mažždaug prisilaikoma mokyklose. Paryžiuje pavestoje jam mokykloje rado 200 vaikų, kuriuos mokino drauge vienas mokytojas. Jisai juos padalino visus pagal mokslo ir gabumų į tris skyrius ir, kiekvieną skyrių patalpinęs kitame kambaryje, davė po mokytoją, paskirdamas mokslo tvarką ir valandas.

1699 m. įsteigia jisai Paryžiuje ir šventadienę mokyklą amatininkų mokiniams ir tuoj tą mokyklą lanko 200 mokinių. Čia juos mokyta geografijos, bugalterijos, namų statymo, geometrijos ir paišymo. *Pirmutinė tai buvo Europoje šventadienė amatininkų mokykla.* Tojo Šventojo įsteigta ir mažiems prasikaltėliams mokykla.

Mirus Šventajam 1751 m. Broliai krikščioniškų mokyklų jau turėjo apie 20.000 mokinių.

Šale šios vienuolijos, mokinančios vaikus, yra įsteigtų tam pačiam tikslui su viršum 20 panašių.

Kunigo Bosco XIX amžiuje įsteigta vienuolija po visą pasaulį išsiplatino.

Salezijonai greitu laiku išsiplatino po Italiją ir užsieniuose. Pirmieji Salezijonų misijonoriai iškeliavo į Ameriką 1875 metais. Dabar Salezijonų namų yra beveik visose Europos šalyse, taip-pat Afrikoje, Amerikoje ir Azijoje. Salezijonų amatų mokyklų, išskyrus Italiją, 1910 m. buvo 72; kolegijų nuolat gyvenantiems pas Salezijonus (gimnazijų ir seminarijų)— 106; gimnazijų ateinantiems iš miesto—92; visas tas mokyklas lankė 24 tūkstančiai mokinių, pačioj Italijoj Salezijonų mokyklas lanko apie 50 tūkstančių mokinių, taigi išviso 74 tūkstančiai; beto šven-

tadienes katekizmo mokyklas Italijoje ir kitose šalyse lanko 150 tūkstančių vaikų. Mergaitėms yra skyrium mokyklos, jas veda kun. Bosko įsteigtosios vienuolės Salezietės; mergaičių mokyklas Italijoje ir kitose šalyse lanko apie 83 tūkstančiai mokinių, neskaitant prieglaudų našlaičiams ir šventadienių mokyklų. Beto, Salezijonai visur turi savo padėjėjus, savo tretininkus, kurie žodžiu ar pinigais juos šelpia. Padėjėjų skaičius išneša 200 tūkstančių žmonių.

Šale pradinių, prie vienuolynų ir katedrų buvo vidutinės mokyklos, kurios prirengdavo vaikinus į universitetus. Ligi 1300 m. akademijų ar universitetų Europoje buvo 46, į 70 prieš 1600 m.

Šiuos visus universitetus ar akademijas įsteigė arba patįs popiežiai, arba popiežių paraginti karaliai. Drauge popiežiai aprūpindavo universitetų ir studentų išlaikymą. Popiežių

pavyzdį, sekdami ponai ir turtuoliai noriai aukodavo laukus ir pinigus augštesniųjų mokyklų išlaikymui.

Popiežius Urbonas V Bolonijos mokyklos bėdinų mokinių išlaikymui paskyrė kas metais po 4.000 dukatų. Klemensas V Montepllier'io akademijoje kas metais išlaikydavo 1000 studentų, mokinančiusiųjų medicinos. Popiežiaus Mikalojaus IV-ai (1288—92), Bonifaco VIII (1299—308), Klemenso V (1305—14) buvo nuomonė, kad kiekviena tauta turėtų reikalingą skaičių mokytų vyrų, galinčių skleisti apšvietimą savųjų tarpe.

Studentų skaičius buvo garsesniuose universitetuose netikėtinas, kartais siekdavo 15.000, o Paryžiuje ir 40 000. Möhler rašo, kad pabaigoje XII amžiaus Paryžiuje daugiau buvo studentų, kaip gyventojų.

Mokytasi juose teologijos, filozofijos, teisių ir vėliau gamtos mokslų.

Nebuvo tai taip tamsųs amžiai, nes tų laikų mokytų vyrų ir šiandien su pasigėrėjimu skaitomi raštai. Jeigu tik primįsime tokius mokytus vyrus kaip šv. Tomą Akvinietį, pal. Albertą Didįjį, kurie ir šiandien po 7 amžių skaisčiai šviečia savo mokslu. Apie Albertą Didįjį štai ką kalba Meyer: „Nuo Aristotelio ligi Alberto botanikos mokslas kas-kart žemiau puolė, nuo Alberto gi, pakilo kaip brangumynas iš pelenų. Pirmutinis Albertas bando aprašyti Europos florą ir surasti įstatymus augalų sudėjimo. Ne mažus nuopelnus jisai padėjo ir chemijos ir fizijologijos moksluose. Albertą pasekė kiti, kaip Bacon.

Popiežiai ne tiktai vidurinuose amžiuose rūpinosi ir palaikė mokslo įstaigos, bet tai daro lig šių dienų. XVIII amžiuje Benediktas XIV įsteigia Ryme 4 akademijas. Pijus VII, Leonas XII-asis įsteigia istorijos,

fizikos, chemijos, botanikos ir medicinos katedras. Popiežius Pijus X įsteigė Vatikane mokyklą 1 500 mokinių.

Ilgus šimtmečius kurčiai-nebyliai buvo be jokios globos. Viduriniais amžiais žiūrėta į juos, kaipo piktosios dvasios apsėstuosius ir tik XV ir XVI amžiuje pradėta jie po truputį globoti, mėginta buvo jie gydyti, bet, žinoma, duoti jiems kalbą ir klausą nepasisekė. 1604 m. šv. Pranciškus Salezietis, būdamas La Roche atsidėjęs ėmė mokyti vieną kurčią-nebylį elgetą ir pasisekė jį išmokyti pamatinių krikščioniškų tiesų. Ispanų Benediktinas Pedro de Ponce, miręs 1684 m., taipogi galėjo pasigirti nuopelnais, kad išmokė keturis kurčius-nebylius tiek, kiek buvo galima; jisai paliko rankraštį, kuriame surašyta visas mokslas, kaip kurčiai nebyliai reikia mokyti. 1620 metais ispanas Jonas Pablo Bonet

išrado rankų abecėlę kurčiams-nebyliams. Anglijoje 1648 m. išėjo *Nebylių prietelius* Jono Bulvero, o 1660 m. išėjo kitas apie nebylių mokymą. Gi tikruoju kurčių-nebylių globos sumanytoju buvo katalikų kunigas Karolius Mykolas de l'Epeé, gimęs 1712 m.

Šisai kunigas, turėdamas 41 m. amžiaus, susitiko dvejetą vaikų, kurie buvo kartu ir nebyliai. Jam tų vaikų taip pagailo, kad jisai pradėjo galvote galvoti apie baisią kurčių-nebylių nelaimę ir apie jų globą.

Kunigas ištyrinėjo visokius ligšiol vartojamus susikalbėjimo būdus ir išrado nebyliams tinkamiausiu — tai rankų ženklus, nes žmogus ir sveikas vartoja visokių ženklų, jeigu jam trūksta žodžių, o jei nori ką-nors labiau pažymėti. Kunigas ištobulino tuos ženklus, kuriuos išrado Bonetas, vietoj ženklų abiem rankom išrado geresnę vienos rankos abecelę,

kuri ir ligšiol vartojama. Ypač gera, kad tie ženklai susidaro panašųs į lotynų raides.

Skaitlinėms to kunigo mokiniai išrado šiokį būdą: iki dešimties ženklina keldami į viršų tiek pirštų, kiek turi būti vienučių, o 10 parodo pakeldami į viršų abi ranki stačiais pirštais. Nuo 10 ligi 100 rodo delnu atlenkdami pirštus tiek kartų, kiek nori parodyti dešimtinių. *0* jiems lengva padaryti, o 100 ir 1000 pažymi rymiškomis skaitlinėmis: *C* ir *M*.

Kunigas de l'Epeé ilgus metus turėjo kęsti blogų arba tamsių žmonių pajuokas. Pradėtąjį darbą varė savo pajėgomis veltui prašydamas pagalbos.

Bet pagalios prieš mirtį kunigas de l'Epeé pasidžiaugė savo darbo vaisiais. 1777 m. Austrijos ciesorius Juozapas, karalienės Marijos Antaninos brolis, keliaudamas po Prancūriją, prisidengęs grapo Folkensteino

vardu, aplankė Kunigo įstaigą ir išgyrė ją karalienei, gi karalienė išgyrė savo vyrui Liudvikui XVI. Tuomet neužilgo tasai karalius išleido raštą, kuriuo kunigo de l'Eppé kurčių-nebylių įstaiga paimta valstybės globon. 1785 m. toji įstaiga perkelta buvusian vienuolynan ir gavo metams pašalpos 3400 svarų. Įstaiga pagarsėjo, pradėjo ją lankyti žymesnieji pasaulio mokslininkai; 1783 m. aplankė ją popiežiaus nuncijus.

Kunigas de l'Eppé mirė 1789 m. kaip tik prieš revoliuciją. Bet ir revoliucija, kuri viską išvartė, kurčių-nebylių įstaigos nepalietė.

Varšavoje kurčių-nebylių prieglaudą įsteigė taipogi kunigas — Jokūbas Falkovski, gimęs Gardino gubernijoje 1774 m., miręs 1849 m.

Kaip Lietuvoje buvo su mokslu — maža yra žinių, bet žinoma, kad 1530 m. Joniškės klebonas Morkus Lančkis įsteigia ir išlaiko mokyklą,

Jurbarke įsteigia mokyklą kun. Hermanavičius, 1616 m. jėzujitas Kražiuose pradėjo mokyti vaikus. Šioje jėzujitų mokykloje mokindavosi po 300 vaikų, daugelis jų gaudavo ir maistą. Vysk. Jurgis Tiškevičius parkvietė į Žemaičių vyskupiją dominikonus ir karmelitus vaikams mokinti; turtingiems gi klebonams įsakė steigti mokyklas ir išlaikyti jas. Tam tikslui ir kiti Žemaitijos vyskupai kvietė vienuolius mokymui. Lenkų ir Lietuvos vyskupai Lenčicos II susirinkime nutarė, kad prie kiekvienos parapijos bažnyčios būtų vaikams mokykla.

A. a. vysk. M. Valančius įsakė, kad kunigai visur kiekvienoje parapijoje steigtų mokyklas ir mokyklose patįs klebonai mokintų vaikus švento tikėjimo tiesų. Apie mokyklų steigimą ir jų stovį vyskupas kasmet liepdavo pranešti jam. Noroms nenoroms reikėjo kunigams darbuoties,

nes kaip pasirodysi vyskupui Motiejui su tuščiomis rankomis, be mokyklos, be mokinių-vaikų!

Vyskupas liepė kunigams paraginti ir suaugusius mokinties skaityti. Ir štai visa Žemaitija, ir vaikai ir suaugusieji, ima į rankas elementorius ir mokinasi. Pabaigę darbą vakarais, šventomis dienomis kuopelės vaikinų ir merginų apsėda mokinantį, ir šis mokina.

Vyskupas įsakė žmonėms mokinties skaityti, o patsai ėmė plunksną į ranką ir rašė jiems knygas. Parūpino žmonėms maldaknygių, knygų, aiškinančių tikėjimo tiesas ir šiaip naudingų dorų skaitymų. Patsai daug parašė, parašęs duodavo išspauzdinti ir paskui dar platindavo žmonių tarpe.

Matė vyskupas, kad čia vienas nedaugiausia nuveiks, nedaugiausia parašys, todel ragino kunigus rašyti. Nužiūrėjęs gabesnį, rašydavo laiškus,

ragindamas rašyti knygeles lietuvių kalboje. Toksai vyskupo Motiejaus laiškas pateko į mano rankas, kuriame jisai kalbina dar jauną tada kunigą vysk Antaną Baranauską rašyti lietuvių kalboje. Ragino jisai taip ir daugiau kunigų. Vysk. Motiejus, suradęs gerą knygą svetimoje kalboje, tuoj ješkodavo žmogaus, kad ją išvertus į lietuvių kalbą. Jeigu vienas didesnę knygą negalėdavo išversti — sujieškodavo tam darbui kelis žmones.

Dabartinėje Seinų vyskupijoje buvo Seinuose, Virbaliuje dominikonų mokyklos, Marijampolėje ir Slabadoje marijonų, Smalėnuose reformatų ligi paskutinių laikų. Smalėnų mokyklos mokinių dar ir dabar galima rasti senelių tarpe. Nebuvo tai bloga pradinė mokykla, jeigu prirengdavo ji vaikus į antrą ir trečią gimnazijos klesą.

Beto, daugelis seniau klebonų mo-

kindavo vaikus rašyti ir skaityti, pavyzdin kun. Tatarė, kun. Sidaravičius ligi paskutinių laikų, pakol valdžia neuždraudė ne mokyklose kamnors mokinti.

Taip šelpiant mokslą Bažnyčiai, nemaža iš kunigų tarpo ir atsirado mokytų vyrų: Kaip va: Koperniukas, Kircher, išradęs raganinį žibintą. vienuolis Gassendi, kometų tyrinėtojas, kun. Picard išmieravo pietų laipsnius, Gusmae išrado orlaivį, benediktinas Valentin pirmutinis sunaudojo chemijos mokslą prie gydymo, teatinas Piazzi, atrado pirmą mažą planetą, ir šimtai kitų, apie kuriuos nerašysiu, nes kokius mokslus kas tyrinėjo ir nuveikė — gal ne viskas ir būtų suprantama šios knygelės skaitytojui.

Taigi matome, kad Bažnyčia pirmutinė steigė mokyklas, universitetus, saugojo ir globojo mokslą. Jeigu šiandien tiek neturi nuopelnų,

tai ne Bažnyčios kaltė, nes Bažnyčiai turtai atimti ir daugelyje valstijų uždrausta ir steigti mokyklas. Nuo surišto, apiplėšto žmogaus negalima ko ir reikalauti ir kaltinti. Ir šiandien, kur galima, Bažnyčia darbuojasi, kaip skaitėte skiriuose, tūkstančius mokyklų išlaiko šimtus, vidutinių ir keholiką universitetų.

Austrijoje, kur turi Bažnyčia liuosybę, 20 vienuolių yra universitetų profesoriais, 303 vienuoliai mokytojauja vidutinėse mokyklose, 28 gimnazistų ir studentų konviktai vienuolių priežiūroje; beto, vienuoliai turi įsteigę 5 mokytojų seminarijas, 2 prekybos mokyklas, 3 techniškas mokyklas, 2 žemės dirbimo, 26 pavyzdingas liaudies mokyklas, 4 našlaičių namus ir prižiūri jie 27 ligonbučius.

———

Vienuolynai.

Svarbiu kultūros įrankiu buvo vienuolynai. Pirmą vienuoliją įsteigė šv. Pachomius Afrikoje IV amžiuje, Europoje gi šv. Benediktas V amžiuje, toliau gi įvairių vienuolijų atsirado šimtai ir vienuolynų tūkstančiai. Vienuolių neapsakomi nuopelnai kultūros kėlime.

Rymo viešpatijos nuliesusi žemė jau negalėjo išmaitinti savo gyventojų; ketvirtame amžiuje beveik išmirė liuosų ūkininkų luomas. Tada tai ant apleistų dirvonų stato savo namus vienuoliai, ir vienuolynų, tartum grybų po lietaus, priaugo Europoje. Vienuolynų įstatuose pirmutinė vienuolio priedermė — darbas.

Todel, kur tiktai atsirado vienuolis, tuoj pradeda dirbti jisai žemę, ar jisai buvo pirma turtuolis, augštas valdininkas, ar prastas žmogelis. Vienuoliai duoda darbo pavyzdį apielinkės gyventojams ir girių dykumoje atsiranda kaimai ir statosi miestai. Darbininkai-vienuoliai pakėlė darbo vertę, inpratino žmones dirbti ir išmokino dirbti žemę. Vienuoliai, paėmę lauko dirbimo mokslą nuo rymionių, perkėlė jį į germanų ir kitas tautas. Lenkų dailininkas Mateiko nupiešė paveikslą, kuriame pagerbė benediktinus už jų nuopelnus padarytus Lenkijai: benediktinas aria lauką, o lenkai nuo jo mokinas.—Pačiuose šv. Benedikto vienuolynuose buvo aštriai vienuoliai baudžiami už tinginiavimą.

Vienuoliai aplink savo vienuolyną kirsdavo girias, darydavo laukus ir pradėdavo dirbti žemę. Apielinkės gyventojai sekdavo vienuolius.

Patsai vienuolynas išrodydavo lyg koksai miestas: čia ir laukai užsėti ir daržai užsodinti, tenai ir malūnas ir račiai dirba, siuvėjai, kalviai. Čia į vienuolynus tėvai siunčia vaikus mokinties skaitymo, rašto, amatų. Čia bėdini rasdavo pašalpą, patarimą.

Apie šv. Benedikto vienuolynus štai ką kalba vienas mokytas prancūzas*): „Stebėtinus gi vaisius davė šv. Benedikto darbas. Iš vienuolyno ant Monte-Cassino išeina misijonoriai, Bažnyčios tėvai, vyskupai, dailininkai, rašytojai ir krikščionių dainiai. Eina jie į pasaulį, nešdami suvargusiam pasauliui ramybę ir Kristaus tikėjimą, mokslą, dailės darbus, šventas knygas ir senovės geriausius raštus“.

Dominikonų vienuolija per septynis amžius savo gyvavimo išauklėjo Bažnyčiai 4 popiežius, 66 kardinolus,

---

*) Montalembert.

apie 3000 vyskupų. Atradus Kolumbui Ameriką, įsteigė jie tenai du universitetu Limoje ir Manilloje. Per dominikono užtarymą Ispanijos karalienė davė Kolumbui 3 laivus, su kurių pagalba atrasta Amerika. Iš dominikonų tarpo turime garsius ne tiktai tame amžiuje, kada jie gyveno, bet ir dabar šv. Tomą Akvinietį, pal Albertą Didįjį, mokslo vyrus ir garsiausius dailininkus Angelico ir Fra Bartolomeo. Neapsakomi nuopelnai mokslo srityje jėzujitų, kurių mokyklos XVII ir XVIII amžiuje buvo visų pripažintos geriausiomis.

Negalima čia užmiršti ir vienuolių, taip vadinamų, fratres pontifices, kurių buvo tikslas statyti tiltus. Kokia nauda buvo iš to komunikacijai, prekybai ir mokslui, nėra reikalo nė kalbėti.

Apie vienuolynų nuopelnus moksle, gailestingumo darbuose jau buvo kalbėta pirma.

Bažnyčia ir dailė.

Dailė popiežiuose visad rasdavo savo globėjus. Bažnyčia rūpinosi visad apie pamaldų gražumą, apie namų Dievo pagražinimą, todel popiežių ir rūpintasi pakelti dailę. Šale to katalikams, nemokantiems, skaityti svarbu visad buvo paveikslai, iš kurių šie bemoksliai skaitė tikėjimo tiesas. Tą mintį išreiškė Grigalius I (590—604) laiške, kuriame peikia tasai popiežius paveikslų naikintojus: „Kas raštas mokantiems skaityti, tai nemokantiems paveikslas".

Du kartu eretikų bandyta išnaikinti visus paveikslus, bet popiežiai pasipriešino ir apsaugojo juos nuo išnaikinimo. Gabiausi dailininkai

dirbo, piešė paveikslus pagarbinti Dievą. Pažiūrėkime į senovės paveikslų rinkinius Münchene. Ryme, tai gražiausi paveikslai Dievo ir Jojo šventųjų. Garsiausi artistai per visą savo amžių dirbo Ryme popiežių globoje ir tenai Ryme paliko savo geriausius veikalus, kurių šiandien važiuoja žiūrėti ir mokyties iš jųjų viso pasaulio dailininkai.

Šale tepliorystės ir architektūra ir muzika ir giesmės buvo globiamos bažnyčios. Kur puikiausi, gražiausi namai, jei ne bažnyčios? Čia gabiausi vyrai suvartodavo visas savo dovanas ir šiandien gražesnių stylių neatrasta, kokius mums paliko viduriniai amžiai.

Bažnyčia gina Europą nuo Azijos laukinių tautų.

Penktame amžiuje šv. Leonas sulaiko nuo Rymo užpuolimo ir sudeginimo gunnus su Atilla, kuris eidamas per Europą viską naikino. Kur Atilla perėjo, kaip rašo tų metų istorikai, žolė neaugo. Jisai užėmęs Rymą būtų sunaikinęs visas senovės liekanas Bet popiežius šv. Leonas sulaiko jį ir šitas grįšta atgal.

Nesuspėjo Europa apsiginti nuo gunnų ir kitų laukinių dykų tautų, kaip pasirodė iš Azijos naujas neprietelius Mahometas. Šio pasekėjai arabai ir turkai puola ant Europos, kardu ir ugnimi degina viską ir prievarta verčia į savo tikėjimą.

Arabai išnaikina, paverčia į dykumas Šiaurinę Afriką, užlieja Ispaniją ir gręsia Europai. Grigalius VII, matydamas kokis pavojus gręsia Europai, sumanė kryžiaus karą ir šaukė tasai popiežius visus krikščionis kariauti su turkais. Kiek galėdami popiežiai taikė karalius, rodydami bendrą visų priešą — turkus. Popiežiai darė ką tik galėjo, kad paliuosavus Europą nuo turkų. Bet ne visad popiežiams tas prakilnus darbas pasisekdavo. Krikščionis karaliai vietoje išvien dirbus, padėjus vienas kitam, jie slapta šelpdavo ginklais turkus. Pijaus II buvo mintis, kad išvijus turkus iš Europos. Popiežių padedami pergalėjo turkus Hunyadi Vengrijoje ir Hauderbej Albanijoje. XVII amžiuje popiežiai uždėjo mokesčius ant Bažnyčių turtų, kad šiais pinigais padėjus Vokiečių ciesoriui pergalėti turkus ir vienu kartu popiežius nusiuntė ciesoriui 1,000,000

guldenų, tais laikais be galo didelius pinigus. Kad ne popiežiaus pagalba 1683 m. turkai būtų užlieję Europą ir Europos kultūros kilimas būtų sulaikytas keliems šimtmečiams, kaip Rusijos kultūrą totoriai sustabdė keliems amžiams. Kad ne popiežiai, gal ir šiandie dar būtų Europa stenėjusi po turkų jungu, kaip nešė turkų jungą bulgarai ir albanai lig paskutinių dienų. Kad Europos karaliai būtų paklausę popiežių, seniai jau nebūtų buvę turkų Europoje skerdynių krikščionių, bet nepaklausyta tada ir dabar pakol galutinai bus jie išvyti, dar nemaža bus kraujo pralieta ir nuolatinių vaidų Europos valstijų tarpe.

Bažnyčios intekmė politikos ir visuomenės gyvenime.

Bažnyčia daug yra prisidėjusi prie suvaldymo karalių savavalės. Šiais žodžiais „Dievo labiau reikia klausyti, kaip žmonių" pakėlė Bažnyčia karą prieš karalių savavalę. Jau Apaštalų laikais Bažnyčia kovoja su Rymo ciesoriais ir palikus ciesoriams liuosai valdyti valstiją, dvasios, tikėjimo, Bažnyčios dalykuose neleidžia jiems šeimininkauti. Katalikų Bažnyčia dalina valdžią į dvasišką ir pasaulinę, ir kiekvienai savo srityje pripažįsta savo teises, kurių viena kitai negali atimti. Šale kitų priežasčių atėmimas valdžios nuo ciesorių tikėjimo daly-

kuose, nukėlimas ciesorių nuo altorių, nepripažinimas jųjų dievaičiais, bet tokiais jau žmonėmis, tik turinčiais nuo Dievo valdžią, galę valdyti valstiją ir atsakyti prieš Dievą už gerą ar blogą valdymą, ir buvo priežastimi taip kruvinos kovos su Katalikų Bažnyčia.

Bet Bažnyčia pergalėjo, ir ciesoriai šale savęs pamatė kitą valdžią, dvasišką, lygiai galingą, kuri retkarčiais pasipriešindavo ciesorių nedoriems įstatytams ir nekartą paragindavo ciesorių pavaldinius neklausyti tųjų paliepimų, nes Dievo įstatymų reikia labiau klausyti, kaip žmonių. Tai iškovojus Bažnyčiai, galėjo jau IV amžiuje šv. Ambroziejus neleisti Teodozijaus ciesoriaus į bažnyčią. Tessalonikos miesto gyventojai užmušė ciesoriaus augštą valdininką. Teodozijus inpykęs, siuntė kariuomenę išmušti visus to miesto gyventojus — ir krito 7.000 žmonių.

Šv. Ambroziejus išmėtinėjo šią ciesoriaus nedorybę. Ciesorius gailėjosi, bet be atgailos už tokį baisų darbą norėjo eiti į bažnyčią ir priimti šv. Komuniją. Vyskupas persergėjo, kad neleis jojo į bažnyčią. Bet ciesorius ėjo; vyskupas, užstojęs jam kelią, tarė, kad pirma nusiplauti savo kruvinas rankas. Ciesorius paklausė ir darė atgailą.

Vokietijos ciesoriai norėjo pavergti sau dvasišką valdžią, kad valdyme turėti visai liuosas rankas, kad neatsirastų daugiau šv. Ambroziejų. Bet tas jiems nepasisekė ir štai už savo teises popiežiai šv. Grigalius VII—XI, Aleksandra III ir Inocentas III, XII amžiuje, Bonifacas VIII—XIII kovoja ir pergali: „kas Dievo Dievui, kas ciesoriaus ciesoriui". Pijus VII kovoja su Napoleonu, prieš kurį lenkė galvas visos Europos valstijos, Pijus IX kovoja su Bismarkiu ir pergali.

Tenai įsivyravo despotizmas ir lig šių dienų yra neapribota valdžia, kur Kristaus mokslas nepasiekė, o jei pasiekė, tai ten pasaulinė valdžia pavergė Bažnyčią, kurios atsiskyrė nuo Rymo, kaip šakos nuo savo liemens.

Patsai popiežių vadinamasis „Dievo tarnų tarnas“, visad viesiems valdžią turintiems primindavo, kad valdžią Dievas jiems davė ne tam, kad sau tik turėtų naudą, bet kad kaipo Dievo tarnai tarnautų žmonėms, o ne vien ponautų. Popiežių skyrimas į vyskupus ir visų vyskupų prigulėjimas nuo popiežiaus, vyskupams išriša rankas ir šie randa drąsos nekartą užprotestuoti prieš nedorus karalių įstatymus ir jiems pasipriešinti. Tokiu būdu karaliai savo pavaldinių tarpe randa antrą valdžią, kuri dažnai atsiliepia „negalime“, kas be dvejojimo stabdo karalių savavalę ir primena taip karaliams, kaip ir jųjų

pavaldiniams, kad yra pasaulinei valdžiai ribos, kurių peržengti negalima, jog kiekviena valdžia turi ant savęs augštesnę valdžią — Dievą.

Katalikų Bažnyčia šale kovos su karalių despotizmu daug ir kame kitame yra gera padariusi.

Vienuoliktame amžiuje buvo įsigalėjusios kovos tarp kunigaikščių, baronų ir kitų didikų ir tai už mažiausius daiktus. Prancūzijos vyskupai uždraudė tąją kovą ir kas laužė tąjį uždraudimą—bausta bažnytinėmis pabaudomis. Bet tojo papročio įsigalėjimas taip buvo didelis, kad negalima buvo jokiu būdu sulaikyti. Galutinai vyskupų nutarta, kad nuo seredos vakaro lig panedėlio ryto negalima kariauti ir tik karui ir kovoms palikta trįs dienos. Tokiu būdu pamaži rūpintasi įvesti santaika ir įvairius nesusipratimus atiduoti teismui.

Taipgi taip vadinamus „Dievo

teismus“, kuriuose nekaltybę norėta priparodyti ugnimi ir kankinimais, jeigu ugnis tyrinėjamo nedegįs, Bažnyčia stengėsi kiek galėdama panaikinti, įvesdama į tyrinėjimus priesaiką. Nors ir daugeliui vyskupų buvo už „Dievo teismus“, bet Rymo popiežiai, tai niekad nepatvirtindavo.

Negalima užtylėti ir to, kad anais amžiais Bažnyčia karžygius, dažnai atliekančius plėšikų darbus, kreipė į tai jųjų nuomonę, kad tikro karžygio tikslas ir garbė globoti, ginti moteris, vaikus ir vargšus. Iš to ir kilo toliau ir toksai moterų gerbimas.

Apsaugoti žmonės nuo mirties taip vadinamas „ius asyli“, tai yra prasikaltėlis jeigu spėjo inbėgti į šventorių ar bažnyčią—iš tenai negalima buvo išimti ir užmušti, todel tokiu būdu daugelio apsaugota gyvastis.

Baigdamas negaliu nepažymėti Bažnyčios nuopelnų auklėjimo sri-

tyje. Katalikų Bažnyčia, turėdama prakilniausius doros įstatymus — Dievo duotus, ir turėdama galę tuos įstatymus įvesti gyveniman, išauklėjo Europą. Jeigu šiandien žymi Europos dalis ir nepriklauso prie Katalikų Bažnyčios, tai vis-gi per vienuoliką amžių visą Europą ir per penkioliką amžių didesnę dalį ji auklėjo, ir nors protestantai atsiskyrė nuo Bažnyčios, bet jiems krikščioniškos kultūros pamatus davė Katalikų Bažnyčia ir šiandien josios doros įstatymais valdosi.

Katalikų Bažnyčia auklėdama žmones, ragindama pavergti kūno geidulius protui ir sąžinei, duodama tokio savęs pavergimo pavyzdžius— šventuosius, dvasios galiūnus, prirengia valstijai gerus, dorus, tvirto pobūdžio piliečius, iš kurio materijolo galima uždėti tvirtus valstijos pamatus. Žmonės, išsižadėję savęs, pavergę savo pageidimus, turi liuosas

rankas, parengtas atlikti didelius darbus savo tautos, savo tėvynės reikalams. Žmonės pirma patįs pasiliuosavę nuo kūno vergijos tikrai yra liuosi piliečiai ir tokie tiktai ingįja ir politiškame valstybės sutvarkyme liuosybę ir lygybę.

Todel ir rimti tyrinėtojai praėjusiųjų amžių su didžiausia pagarba atsišaukia apie Bažnyčios nuopelnus Europos kultūros kėlime. Ancillon štai ką rašo: „Viduriniuose amžiuose popiežiai gal patįs paliuosavo Europą nuo visiško barbariškumo; jie užmezgė santykius tarp tolimiausių tautų; jie buvo centru ir pasaulio ryšiu, augščiausiu teisybės teismu tarp visuotinos suirutės; jie valdė karalių sauvalę ir švelnino tų laikų visuomeninio sutvarkymo klaidas“. Protestantas Guizot dar iškalbingiau atsišaukia apie Bažnyčios nuopelnus: „Jeigu Bažnyčios nebutų buvę—šisai pasaulis būtų buvęs pavergtas kūno

materijos galybei. Viena tada Bažnyčia palaikė ir platino tiesos supratimą, kaipo augštesnį už visų žmonių įstatymą; skelbė taisyklę, nuo kurios priklauso žmonijos gyvenimas, kad augščiau už visus žmonių įstatymus yra teisė, vadinama pagal laiko ir papročių, tai proto, tai kitą kartą Dievo teise, bet visados ir visur, nors įvairiais vardais, vis ta pati teisė“.

U ž b a i g a.

Iš paduotųjų šioje knygelėje žinių matome, kad Katalikų Bažnyčia nuo pirmojo savo gyvavimo amžiaus skelbė apie žmonių lygybę ir tą lygybę vykino žmonijos gyvenime. Bažnyčia pripažino visus žmones lygiais ar jie yra vyrai, ar moteris, ar baltaskūriai, ar juodaskūriai. Bažnyčia jiems visiems nešė ir neša tą patį Kristaus mokslą, skelbdama brolybę, visus pasaulio žmones kviečia ir priima ir stato šale Bažnyčios šv. Petro laivelyje.

Bažnyčia ne tiktai rūpinosi aplieti šv. krikšto vandeniu visas pasaulio tautas, bet apvalydama žmonių širdis stengėsi ir stengiasi išto-

bulinti, apšviesti ir žmonių protą, kad kiekvienas žmogus būtų labiau panašus į Dievą-Sutvertoją.

Bažnyčia visados rūpinosi, kad Jos krikščioniška šeimyna valdytųsi Kristaus—Karalių Karaliaus teisybės, meilės, lygybės įstatymais ir kad ant žemės būtų tikra Dievo karalystė— lygųs, liuosi žmonės, valdomų tokių jau žmonių, turinčių atsakyti už valdymą prieš V. Dievą ir esančiais Dievo tarnais, ne ponais.

Jeigu tame darbe Bažnyčios tarnai kartais nukrypdavo nuo savo tikslo, tai tokių iškrypimų nėra daug ir tie juodi bruožiai nei kiek neužtemdo Bažnyčios nuopelnų, kaip juodi bruožiai ant saulės, saulės skaistybės. Negalima reikalauti, kad devintojo, dešimtojo amžiaus vyskupai ir kunigai taip turėjo manyti ir veikti, kaip veiks ir manys vyskupai dvidešimts penktojo amžiaus. Juk jie gyveno ne šiame amžiuje, auklė-

josi, mokinos ir gyveno savo amžių žmonių tarpe, bet vis-gi jie Jėzaus Kristaus moksle rasdavo tą šviesą, kuri jų protą, jų mintis pakeldavo augščiau, kaip to amžiaus žmones ir todel galėjo jiems vadovauti, vesti ir vedė savo amžių į šviesesnę ateitį.

Apsvarstydami mes, katalikai, savo Bažnyčios nuopelnus žmonijos gyvenime per dvidešimts amžių, galime pasigėrėti savo Motina-Bažnyčia ir jausti savyje garbę, prigulėdami ir skaitydamies Jos vaikais.

TURINYS.

